

Speuren naar Middeleeuwse sporen in Katwijk

Het mysterie van de verdwenen schat

Lerarenhandleiding bij het erfgoedproject voor groep 5, 6 en 7

Kennismaken met het leven van een jongen uit de Middeleeuwen

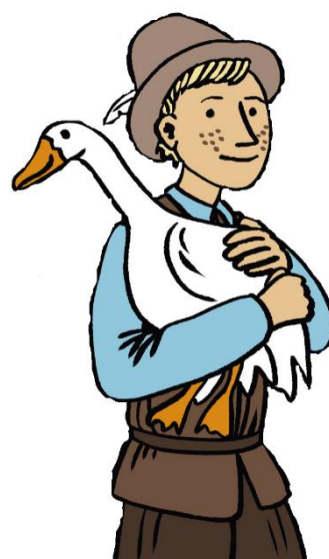
Ontdekken van middeleeuwse sporen in je eigen buurt

Oplossen van een mysterie over een oude schat

Inhoud

Wat en hoe?	p.6
Waar gaat dit project over?	p.7
Les 1: Jorik en de zilverschat	p.8
Les 2: Op zoek naar de schat	p.10
Les 3: Als de abdij nog zou bestaan...	p.12
Bijlage 1: Beeldmateriaal bij les 1	p.14
Bijlage 2a: Schatkaart Jorik	p.16
Bijlage 2b: Oplossing speurpuzzel: briefje non	p.18
Bijlage 3: Beeldmateriaal bij les 3	p.19
Bijlage 4: Gastdocenten	p.21
Bijlage 5: Achtergrondinformatie en tips	p.22
Bijlage 6: Praktische informatie	p.23
Colofon	p.24

Wat en hoe?

Les	Soort activiteit	Ruimte	Tijd	Vorbereiding	Extra
Les 1: Jorik en de zilverchat	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen bekijken een video over de Middeleeuwen in de gemeente Katwijk. - Ze ontwerpen een middeleeuwse brief en zegel. 	Klaslokaal	60-90 minuten	<ul style="list-style-type: none"> - Zet de video klaar. - Leg de materialen klaar. 	
Les 2: Op zoek naar de schat	<ul style="list-style-type: none"> - Aan de hand van een schatkaart bezoeken de leerlingen twee plekken in de gemeente Katwijk. - Of u nodigt een gastdocent uit. 	<ul style="list-style-type: none"> -Schatkaart: op locatie - Gastles: klaslokaal of speellokaal 	60-90 minuten	<ul style="list-style-type: none"> - Print voor iedere leerling bijlage 2. - Print voor iedere leerling bijlage 3. - Zorg voor voldoende begeleiding bij de fotospeurtocht. - Bepaal de fietsroute. - Zet de afsluitende video klaar. 	Voor gastdocenten in de klas of op locatie bij Oude Tolhuis: zie bijlage 5
Les 3: Als de abdij nog zou bestaan...	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen verwerken hun ontdekkingen in een creatieve opdracht: 	Klaslokaal	60-90 minuten	<ul style="list-style-type: none"> - Zet bijlage 4 op het digibord klaar. - Leg de benodigde materialen klaar: papier, stiften, potloden, verf, kwasten, etc. 	Richt een tentoonstelling in van alle resultaten

Waar gaat dit project over?

Het mysterie van de verdwenen schat

De leerlingen maken kennis met Jorik, een middeleeuwse jongen die leeft in Rijnsburg, aan het einde van de Middeleeuwen. Hij woont vlakbij de beroemde abdij daar en veel van zijn leven speelt zich af in en om die abdij. Er wonen dames van adel die non zijn geworden en een gelofte van armoede hebben afgelegd. Op een dag moeten de nonnen vluchten naar Leiden; het katholieke geloof mag niet meer worden uitgeoefend en in het hele land worden kloosters onder de voet gelopen. De nonnen nemen bijna alles mee, alleen hun zilverschat is te zwaar om te dragen. Ze verstoppen de schat in de veronderstelling dat ze ooit kunnen terug komen om hem op te halen. Voor de zekerheid drukt een van de nonnen Jorik de vindplaats van de schat in handen in de vorm van een mysterieus rijmpje. Zij drukt hem op het hart: hou dit veilig verborgen! De nonnen hebben nooit kunnen terugkeren en de abdij is verwoest. Jorik heeft de vindplek altijd voor zichzelf gehouden en de schat nooit opgehaald. Wel maakte hij een kaart vol aanwijzingen. De schat ligt er als het goed is dus nog steeds. Maar waar? Leerlingen gaan op locatie op zoek naar de verstopplaats van de schat. Ter afsluiting zetten zij hun indrukken van de oude abdij op een creatieve manier op papier.

Erfgoedobjecten en erfgoedlocaties

- *Laurentiuskerk*: toren is een overblijfsel van de abdij. In de straat en op de stoep is het grondplan van de abdij aangegeven. Hier en daar zijn nog overblijfselen van de oude abdij te herkennen: stenen, delen van zuilen, delen van muren.
- *Mausoleum*: tombes van een aantal (middeleeuwse) graven van Holland.
- *Standbeeld*: beeld van Floris V, een belangrijke hollandse middeleeuwse graaf (ook begraven in het Mausoleum).
- *Museum Rijnsburg*: diverse vondsten met betrekking tot de abdij:
 - . servies en bestek: lepel, mes (geen vork!), borden, pannen, kruiken
 - . bovenkant zuil
 - . maquette abdij
 - . kaart landerijen en abdij
 - . oorkonde en zegel paus
- *Grafveld op De Horn ('Merovechpark')*: vindplaats archeologische opgravingen. Park op de plek waar in de 6de tot de 8ste eeuw n.Chr. een grafveld was. In het park zijn grote reproducties van onder andere een kralenketting te zien die er gevonden werd, de straatnamen in de (nieuwbouw)wijk er om heen verwijzen ook naar de vroege Middeleeuwen. Ook doet de architectuur wat middeleeuws aan.
- *Ringburgwal*: contouren oude Ringburg (Kerkstraat, Vliet Zuidzijde, Smidstraat en Oude Vlietweg).
- *Tolhuisje Sandtlaan*: plek middeleeuws Kasteel 't Sant.

Materialen

Dit project bestaat uit de volgende onderdelen:

- Deze lerarenhandleiding met diverse bijlagen
- Introductievideo (<https://youtu.be/Ch3iMh58O9o>)
- 3d-animatie: hoe heeft de abdij er uit gezien? (<https://www.artstation.com/artwork/QXZN8E>)
- Video museummedewerker (afsluiting): <https://youtu.be/NnYbR1n2DdA>

Les 1: Jorik en de zilverschat

60-90 minuten

Lesinhoud

Een introductievideo vertelt over de gemeente Katwijk in de Middeleeuwen: de visserij, de paardenmarkt, de Ringburgwal, het kasteel 't Sant, maar vooral: de abdij in Rijnsburg. Deze abdij had een belangrijke plek in het leven van de mensen in de omgeving. Ook genoot zij pauselijke bescherming, vastgelegd in een indrukwekkend document met pauselijke zegel. Het jongetje Jorik leeft bij de abdij en krijgt op een dag een briefje in handen gedrukt van één van de nonnen: waar hebben zij op hun vlucht hun zilverschat achtergelaten?

De video wordt nabesproken en de leerlingen verwerken hun indrukken in een creatieve opdracht: het maken van een middeleeuwse brief met zegel.

Een video van een 3-D reconstructie van de abdij geeft een beeld van hoe de abdij er ooit moet hebben uitgezien.

Lesdoelen

De leerlingen maken kennis met de lokale geschiedenis en erfgoed, met name middeleeuws. Ze leren over het dagelijks leven van een kind in de regio in die tijd en over de landelijke en zelfs internationale gebeurtenissen die ook in de regio een sterke invloed hadden. Ze verwerken hun ontdekkingen in een creatieve opdracht.

Nodig tijdens de les

- Digibord
- Bijlage 1
- Papier
- Potloden, eventueel kaligrafeerpennen
- Zegellak, kaars
- Linoleum, kurken of aardappels, (guts)mesjes

Vorbereiding op de les

Zet de video's klaar op het digibord:

Introductievideo: <https://youtu.be/Ch3iMh58O9o>)

3D-reconstructie abdij: <https://www.artstation.com/artwork/QXZN8E>

Zet de [afbeelding van de pauselijke oorkonde](#) op het digibord klaar (online of zie bijlage 1).

Leg voldoende materialen klaar.

Inleiding: ik ben Jorik

Een introductievideo vertelt over de gemeente Katwijk in de Middeleeuwen: de visserij, de paardenmarkt, de Ringburgwal, het kasteel 't Sant, maar vooral: de abdij in Rijnsburg. Deze abdij had een belangrijke plek in het leven van de mensen in de omgeving. Men vond er werk en klanten, kinderen konden er naar school. De dames die er woonden waren allen van adellijke afkomst, legden een gelofte van armoede af en lieten al hun bezittingen na aan het klooster, waardoor de abdij flink welvarend was. Ook genoot zij pauselijke bescherming, vastgelegd in een indrukwekkend document met pauselijke zegel. Jorik helpt in de stallen en gaat bij de abdij naar school.

Dan wordt het onrustig in het land, het katholieke geloof mag op een gegeven moment niet meer uitgeoefend worden. De nonnen vluchten naar Leiden en nemen al hun bezitting mee. Behalve... een mooie zilverchat die ze niet meer kunnen dragen. Eén van de nonnen vraagt Jorik de chat te bewaren, voor als ze ooit terug komen. Jorik is immers een aardige jongen die goed te vertrouwen is. Ze drukt hem een document in handen waarop de vindplaats van de chat terug te herleiden valt. Maar de nonnen komen niet meer terug en Jorik heeft het geheim van de chat altijd bewaard.

Nu wil het museum de chat heel graag boven water halen. Helpen de leerlingen zoeken?

Bespreek de video kort na:

- Wat wist je al? Wat was nieuw?
- Wat herken je nog van nu?

Bekijk (vooraf of na de introductievideo) ook de 3D reconstructie van de abdij: hoewel er nog maar weinig van de oorspronkelijke abdij over is, is er na veel onderzoek een video gemaakt, die je meeneemt op ontdekkingsstocht door de abdij heen.

Opdracht: een middeleeuwse brief

De abdij van Rijnsburg krijgt in de 12de eeuw een oorkonde met pauselijk zegel, waarin de paus bescherming aan de abdij belooft.

Bekijk de oorkonde met zegel goed samen met de leerlingen (zie bijlage 1 of [online](#)). Wat zien we, wat valt op? Bekijk ter inspiratie eventueel ook het wapen/ [zegel](#) van de abdij (zie bijlage 1 of online).

Geef vervolgens de leerlingen de opdracht om '[op zijn Middeleeuws](#)' een brief met sierlijke letters te schrijven (dat wordt ook wel 'verlucht' genoemd).

Ook mogen ze er een zegel bij ontwerpen dat ze eventueel uitsnijden in linoleum, kurk of aardappel en 'afdrukken' in zegellak (te koop bij knutsel- of kantoorwinkels).

Les 2: Op zoek naar de schat

60-90 minuten

Lesinhoud

Aan de hand van het mysterieus rijmpje dat Jorik van de non kreeg, heeft Jorik een kaart vol aanwijzingen gemaakt die leidt naar de schat. Leerlingen zoeken op locatie naar de verstopplek van de schat. Met raadsels en opdrachten puzzelen ze de plek bij elkaar. Lukt het hen de plek van de schat te vinden?

Locaties: Oude tolhuis, bij de Laurentiuskerk.

Lesdoelen

De leerlingen zijn zich bewust van de lokale middeleeuwse geschiedenis en de sporen die daarvan te zien zijn. Zij leggen verbanden tussen vroeger en nu. Ze gebruiken een plattegrond en doen opdrachten om hun weg te vinden.

Nodig tijdens de les

Bijlage 2: speurvel/ schatkaart

Potloden, klembordjes

Video ter afsluiting: museumdirecteur Henk Westra: <https://youtu.be/NnYbR1n2DdA>

Vorbereiding op de les

- Print voor iedere leerling bijlage 2.
- Zorg voor voldoende begeleiding bij de zoektocht.
- Bepaal de fietsroute. Welke route is het handigst om in ieder geval langs het Oude Tolhuis (Sandtlaan) en de Laurentiuskerk te komen?

Tip: tijd over? Fiets dan ook even langs het Merovechpark in Rijnsburg.

- Voor terugkomst op school: zet de video klaar.

Inleiding: op zoek naar de schat

In de gemeente Katwijk zijn nog een aantal sporen gevonden uit de Middeleeuwen. Sommige sporen zijn nog te zien, bijvoorbeeld in het museum in Rijnsburg of gewoon buiten op straat. Andere verwijzingen bestaan uit straatnaambordjes of informatieborden.

Vertel de klas voorafgaand aan deze les dat jullie langs de middeleeuwse sporen de vindplaats van de zilverschat proberen te zoeken die Jorik toevertrouwd kreeg van de non. De non schreef een briefje met een mysterieus rijmpje dat de vindplaats van de schat verradt. Dit briefje is alleen vies geworden en zit vol vlekken, zodat je veel niet meer kunt lezen. Jorik maakte er een kaart vol aanwijzingen bij. Aan de hand daarvan kun je het briefje weer compleet maken en de schat vinden. Het museum van Rijnsburg wil de schat heel graag veilig stellen en de klas gaat helpen.

Leerlingen zoeken de vindplaats van de schat aan de hand van de kaart met aanwijzingen die Jorik maakte (zie bijlage 2). Bekijk samen de schatkaart van Jorik.

Opdracht: los het mysterie op

De schatkaart werkt als volgt:

- Er zijn twee plekken in de gemeente waar aanwijzingen te vinden zijn: bij de Laurentiuskerk en omgeving en bij het Oude Tolhuis aan de Sandtlaan.
- Bezoek beide plekken. Indien er niet veel tijd is: bezoek in ieder geval het gebied bij de Laurentiuskerk en bekijk het Oude Tolhuis bijvoorbeeld via afbeeldingen op internet.
- Splits de klas op in kleine groepjes. Elk groepje start op een andere plek, zodat ze elkaar niet te veel in de weg lopen.
- Op een aantal plekken rondom de kerk zijn vragen en opdrachten op te lossen. De antwoorden en oplossingen vullen de leerlingen in op het briefje van de non, dat vol vlekken zit (zie voor speurblad/ schatkaart bijlage 2). Op de invulbalkjes staan bij sommige letters nummers. Die corresponderen met nummers op het beschadigde briefje van de non. De leerlingen vullen daar de letters in en maken de boodschap van de non weer compleet.
- Met deze boodschap kunnen ze de plaats van de schat vinden.
- Gevonden? De leerkracht zegt dat het heel fijn is dat het gelukt is en dat hij/ zij het museum zal inlichten. (Voor op school is er nog een video beschikbaar waarin een museummedewerker de leerlingen bedankt voor hun hulp, laat zien dat ze de schat hebben gevonden en dat die in de collectie van het museum wordt opgenomen).

Afsluiting: bedankt!

Terug op school bekijk je de video waarin de museummedewerker vertelt dat de schat gevonden is.

Bespreek de zoektocht nog even na: was de verstopplaats makkelijk te vinden? Waardoor waren leerlingen het meest verrast, wat verbaasde hen, waarover zouden ze nog meer willen weten?

TIP! Extra mogelijkheden: gast in de klas

Je kunt een gastdocent in de klas uitnodigen, die over een bepaald onderdeel van de middeleeuwse geschiedenis in de gemeente Katwijk vertelt. Ook kun je een gastdocent bij het Oude Tolhuis op locatie uitnodigen. Zie voor namen en contactgegevens gastdocenten bijlage 4.

Of maak een afspraak met één van de musea voor een bezoek (zie bijlage 6 voor contactgegevens musea).

Les 3: Als de abdij er nog zou zijn...

60-90 minuten

Lesinhoud

De leerlingen verwerken hun ontdekkingen in een creatieve opdracht: hoe zou de abdij er uit zien als deze nooit verwoest was en er nog zou staan? Ze kiezen zelf hun materiaal.

Lesdoelen

De leerlingen leren nadenken over de opbouw van een gebouwencomplex en het uiterlijk daarvan. Ze gebruiken hun eigen fantasie en creativiteit bij het uitwerken van de opdracht.

Nodig tijdens de les

- Bijlage 3
- Papier
- Stiften
- Potloden
- Verf
- Kwasten
- Etc.

Vorbereiding op de les

Zet bijlage 3 op het digibord klaar.

Leg de benodigde materialen klaar.

Inleiding: als de abdij er nog zou zijn...

Kijk met de leerlingen nog even terug op de zoektocht. Wat hebben de leerlingen onthouden? Wat heeft hen het meest verrast? Wat wisten ze nog niet?

Opdracht

Hoewel er in archieven heel veel is terug te vinden over de abdij, zijn er weinig afbeeldingen bekend van hoe de abdij was toen deze onbeschadigd was en de dames er nog woonden, eigenlijk slechts één. De ruïnes zijn wel een aantal keer getekend. (zie bijlage 4).

Leerlingen beelden de abdij uit zoals zij denken dat deze er uit heeft gezien, of er uit zou zien als deze er nu nog zou staan. Ze doen dit op basis van de informatie die ze tot nu toe hebben verzameld. En een beetje fantasie is natuurlijk nooit erg. Uit wat voor gebouwen bestaat zo'n abdijcomplex? (Denk aan slaapzalen, etenszaal, keuken, school, kerk, etc.)

(Een deel van) de abdij kan getekend of geschilderd worden, maar leerlingen kunnen ook een collage of maquette maken. Of pakken ze de blokken uit groep 1-2 erbij?

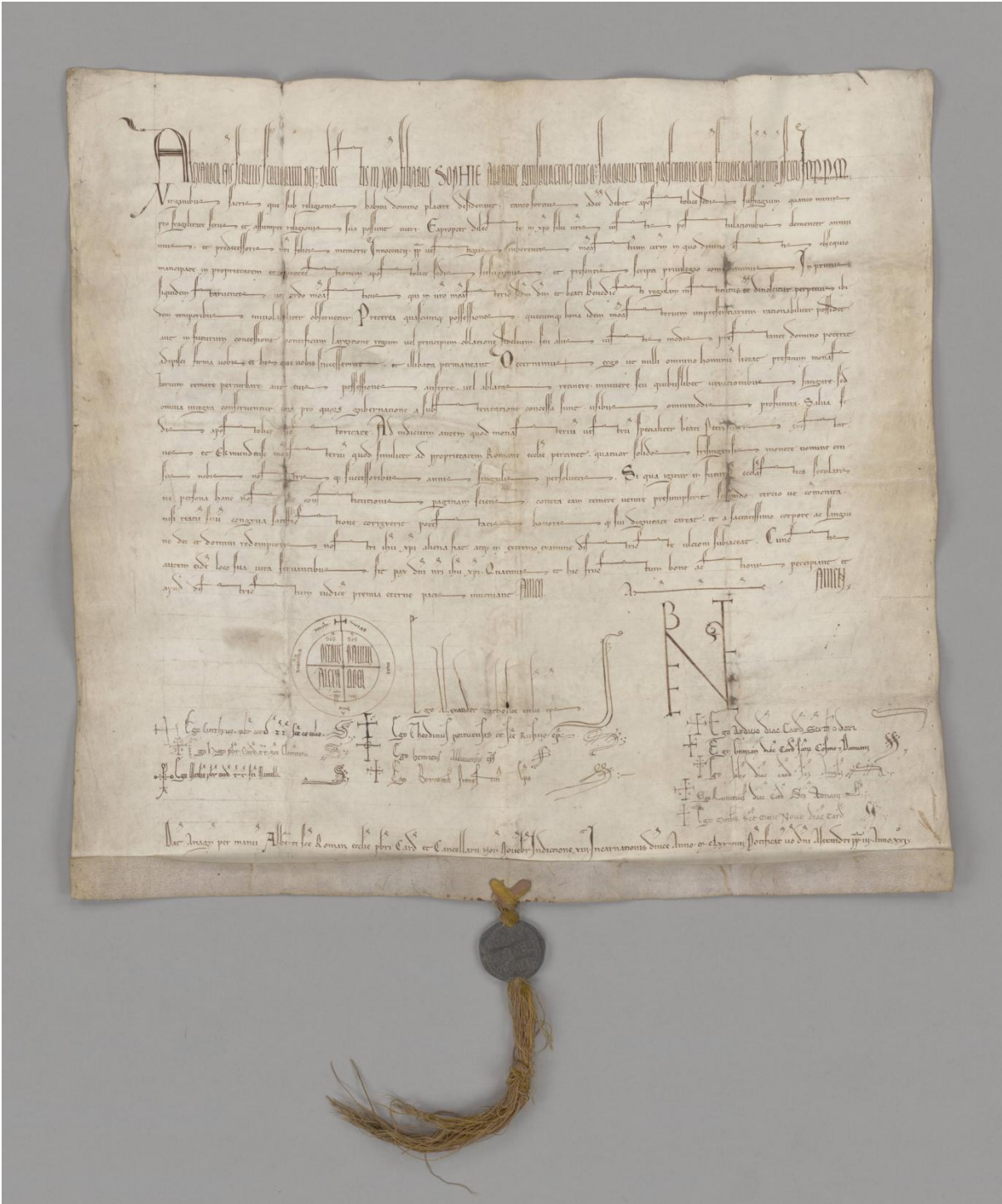
Afsluiting: laat maar zien

Richt met de resultaten een tentoonstelling in en laat de leerlingen in een rondleiding vertellen over hun werk.

Bijlage 1: beeldmateriaal

Pauselijke oorkonde ('bul') uit 1179. (Bij les 1)

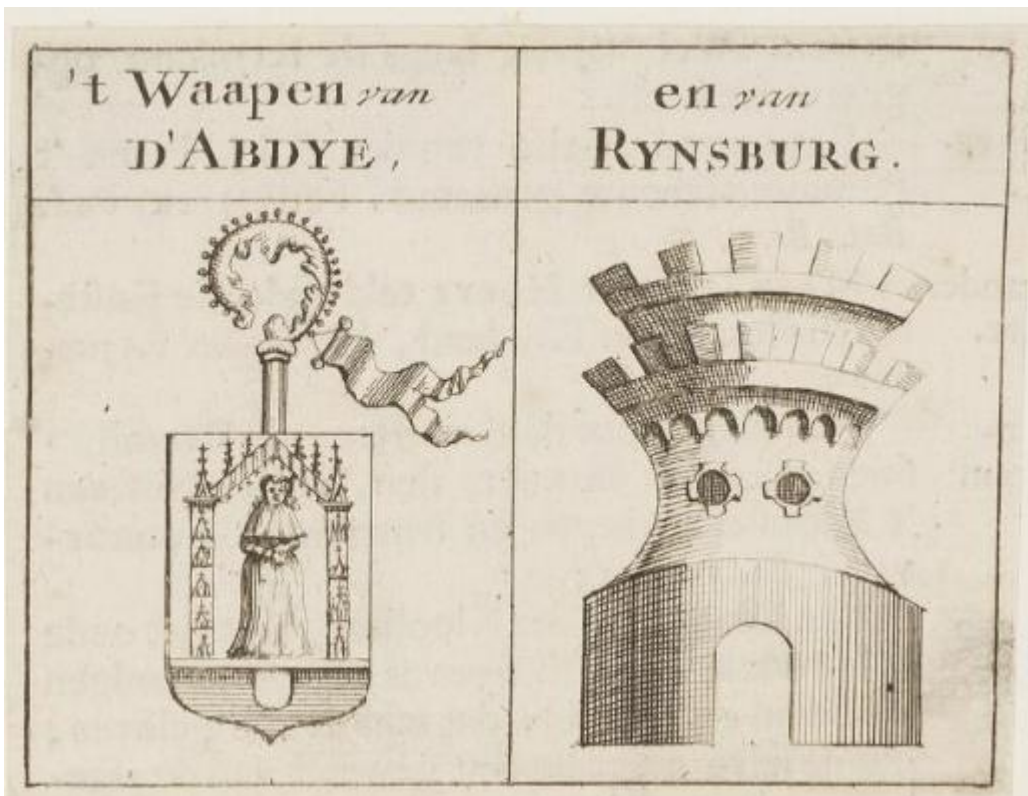

Bron: Nationaal Archief

Zegel Abdij van Rijnsburg (bij les 1)

Wapen van de Abdij van Rijnsburg en van Rijnsburg (bij les 1)

Bron: Erfgoed Leiden en omstreken

Zoek de schat van de abdij

Beantwoord eerst de vragen op de kaart. Daarna kun je het briefje ontcijferen en ontdek je waar de zilverschat begraven ligt!

Katawijk

BIJ HET OUDE TOLHUIS

Welk dier is een overblijfsel van het oude kasteel?

5	10	34	
---	----	----	--

Waar lees je de naam van het oude kasteel?

21	20	
----	----	--

BIJ HET STANDBEELD

Welke 2 dieren vind je bij het monument?

3	22	2
---	----	---

37	12	9
----	----	---

Floris was graaf van Holland en Zeeland, en heer van ...

14	19	17	6	29
----	----	----	---	----

ZIJKANT TOREN

Van wat tel je er hier 26 aan de zijkant, aan de kant van Floris?

7	1	28
---	---	----

Hoeveel resten van zuilen tel je:

	24
--	----

TEKSTPANELEN

Petronella richtte de abdij op. Welk dier heeft zij in haar handen?

15	23
----	----

Hoeveel bazinnen (abdisen) zijn er geweest?

27	26	18
----	----	----

Welke kleur dragen de nonnen voornamelijk?

13	25
----	----

Wat is het rondje met de namen op de Pauselijke oorkonde?

40	32	31
----	----	----

TEKST OP DE BCGEN

Herzelfde woord met drie betekensen ...

11	4
----	---

DEZE SCHAKELRIJK HECOR BIJ VERGEETPROFECT

De schat van de abdij

Bij de Dit

HEB JE ALLE VRAGEN BEANTWOORD?

ONTCIJFER DAN DIT BRIEFJE

Het briefje dat jorik van zuster Agnes kreeg, is teruggevonden! Het is helaas bijna niet meer te lezen. Schrijf de gevonden letters in het vakje met het juiste nummer en lees waar je de zilverschat kunt vinden.

24 25 26 27 28

1 2 3 4 5 6

7 8 9 10

11 12 13 14

15 16 17 18 19

20 21 22 23

29 30 31 32

33 34 35 36 37 38 39 40 41 42

en de op af

ETALAGE VAN HET MUSEUM

Hoeveel torens had de abdij oorspronkelijk?

36			
----	--	--	--

Welke rechthoekig overblijfsel van de abdij zie je liggen?

39	42	41		
----	----	----	--	--

MAUSOLEUM

Hoeveel graven rusten hier?

30		
----	--	--

Welke naam komt twee keer voor?

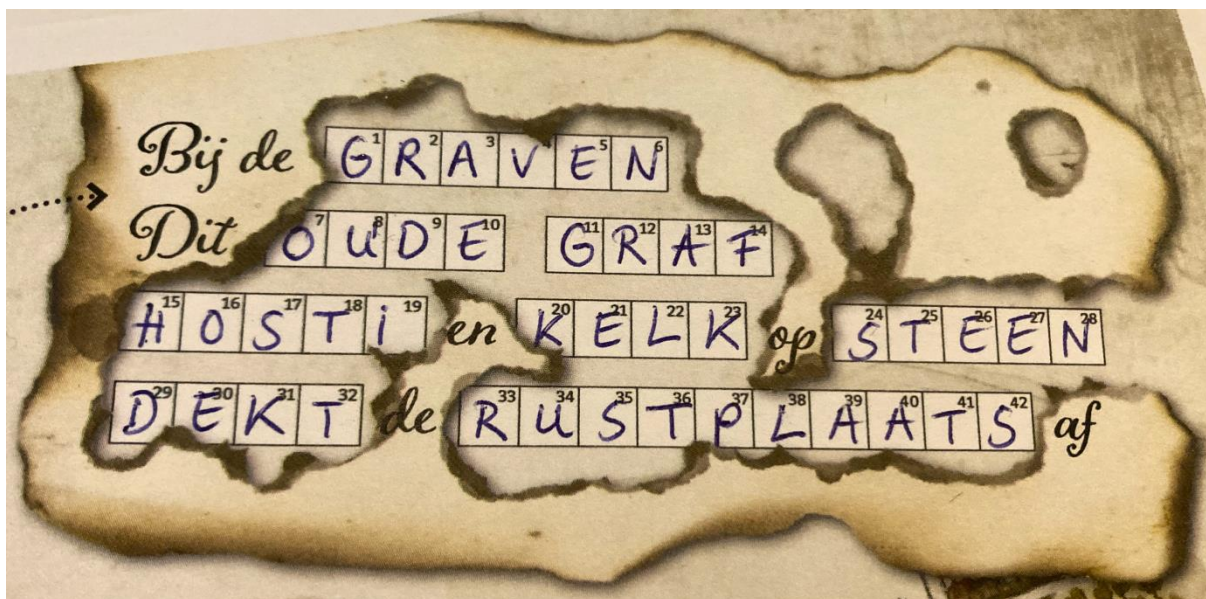
38	16	39	35
----	----	----	----

Welk dier zie je:

		8
--	--	---

Bijlage 2b: Oplossing speurpuzzel: briefje van de non (bij les 2)

Ingevuld, met de juiste letters

De spreuk is dus:

Bij de graven

Dit oude graf

Hostien kelk op steen

Dekt de rustplaats af

Bijlage 3: Afbeeldingen van de (ruïnes van de) abdij (bij les 3)

Reconstructie Abdij van Rijnsburg

Hermanus Petrus Schouten, *Kerk en ruïne van de abdij te Rijnsburg*, 1757 – 1822
(Bron: [Rijksmuseum Amsterdam](#))

Hermanus Numan, *Ruïne van de Abdij van Rijnsburg*, 1754 – 1820

Barend Hendrik Thier, *Ruïne van de Abdij te Rijnsburg, vanuit het oosten*, ca. 1800
(Bron: privé-collectie)

Bijlage 4: Gastdocenten

Over de abdij

Historisch Genootschap Oud Rijnsburg

Henk Westra: Henkwestra@ziggo.nl

Gert Eldering: elderingg@gmail.com

Over het Oude Tolhuis

Stichting Historisch Genootschap Het Rijndorp (Katwijk aan de Rijn)

Voorzitter Mark Ruis: hetrijndorp@gmail.com

Molenaar Jack Bouma: jackbouma@yahoo.com

Bijlage 5: Achtergrondinformatie en tips

Algemeen, de Middeleeuwen in ons land

Welkom in de Middeleeuwen (serie): <https://schooltv.nl/programma/welkom-in-de-middeleeuwen/>

Kloosters in de Middeleeuwen:

SchoolTV: <https://schooltv.nl/video/vrouwen-in-het-klooster-ver-weg-van-het-gewone-leven/#q=klooster>

SchoolTV, Benedictus: <https://schooltv.nl/video/kloosters-in-de-middeleeuwen-het-leven-in-een-klooster/#q=klooster>

Canonvenster:

Floris V (voormalig venster): <https://www.canonvannederland.nl/nl/florisv>

De Opstand: <https://www.canonvannederland.nl/nl/opstand>

Middeleeuwse manuscripten/handschriften:

<https://www.kb.nl/onderzoeken-vinden/bijzondere-collecties/middeleeuwse-handschriften>

<https://www.mmmonk.be/>

Middeleeuwen in Zuid-Holland

Erfgoedhuis Zuid-Holland: <https://geschiedenisvanzuidholland.nl/thema-s/middeleeuwen/verhalen/>

Katwijk en de Middeleeuwen

Canon van Katwijk: <https://www.canonvankatwijk.nl/tijdlijn/>

Pauselijke 'bul'

<https://www.nationaalarchief.nl/beleven/onderwijs/bronnenbox/pauselijke-oorkonde-1179>

Musea

Museum Rijnsburg: <https://genootschapoudrijnsburg.nl/museum/>

Katwijksmuseum: <https://www.katwijksmuseum.nl/nl/>

Torenmuseum: <https://oudvalkenburgzh.nl/museum/torenmuseum/>

Bijlage 6: Praktische informatie

Adres en contactgegevens musea en gastdocenten

Katwijk Museum

Voorstraat 46
2225 ER Katwijk aan Zee

Telefoon: 071 401 3047
info@katwijksmuseum.nl

Torenmuseum

Castellumplein 1a
2235 CN Valkenburg

Telefoon 071 407 5460
vereniging@oudvalkenburgzh.nl

Museum Rijnsburg

Genootschap Oud Rijnsburg
Oude Vlietweg 6
2231 CN Rijnsburg

Telefoon 06 23987708
Contact via de mail via: <https://genootschapoudrijnsburg.nl/contact/>

Colofon

UITGAVE

Stichting Welzijnswartier gemeente Katwijk en De Canon van Katwijk

SAMENSTELLING

In opdracht van De Canon van Katwijk/ Stichting Welzijnswartier

Met dank aan:

Gerrit Russchenberg (Vereniging Oud Valkenburg/ Torenmuseum)

Elly Nijgh (Katwijk Museum)

Heleen Oudshoorn (Oranjeschool Katwijk)

Sanne Alblas, Hannah Bouman (Welzijnswartier gemeente Katwijk)

Jan Pieter Tensen (De Canon van Katwijk)

Henk Westra (Historisch Genootschap Oud Rijnsburg)

Floris-Jan Bruggink (projectmedewerker Historisch Genootschap Oud Rijnsburg)

DINK creatief

Concept en samenstelling: Karen de Moor

© De Canon van Katwijk/ Stichting Welzijnswartier, februari 2024

Dit lesmateriaal is voor De Canon van Katwijk. Niets uit deze lerarenhandleiding mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of andere wijze zonder voorafgaande toestemming van De Canon van Katwijk.

